

NIPPONICA

Kenkō (1283?, Tōkyō–1350?, provincia Iga, astăzi prefectura Mie), autor japonez și călugăr budist, a scris în perioada Muromachi și Kamakura. Kenkō (cunoscut și sub numele de Urabe no Kaneyoshi sau Yoshida no Kaneyoshi), fiu al unui oficial din administrație, a devenit ofițer al gărzilor palatului imperial. Mai târziu s-a retras din viața publică și a devenit călugăr al sectei Tendai. Deși a scris și poezie, a rămas celebru pentru *Tsurezuregusa* (*Însemnări din ceasuri de zăbavă*), una dintre cele mai studiate lucrări ale literaturii japoneze medievale.

Donald Keene, important promotor al literaturii japoneze în țările de limbă engleză, este autorul și traducătorul multor cărți, printre care *Four Major Plays of Chikamatsu*, *Chūshingura* (*The Treasury of Loyal Retainers*): *A Puppet Play* și *Three Plays by Kōbō Abe*.

KENKŌ

TSUREZUREGUSA

Însemnări din ceasuri de zăbavă

ESEURI
BUDISTE

Traducere din engleză de
Dana-Ligia Ilin
după ediția lui Donald Keene

Prefață și note de
Donald Keene

Cuvânt înainte de
W.M. Theodore de Bary

 HUMANITAS
BUCUREȘTI

Prefață la cea de-a doua ediție

Tsurezuregusa (*Însemnări din ceasuri de zăbavă*) este o carte care oferă idei despre natura esteticii japoneze tradiționale. Probabil că nu aceasta a fost intenția autorului, preotul Kenkō. Poate că a inclus acele secțiuni din lucrările sale care evocă felul în care vede el lumea din jur în primul rând pentru a-i face pe cititori mai sensibili la expunerea la învățături specific budiste – cam ca mierea cu care se unge buza ceștii cu doctorie amară, pomenită de Lucrețiu. Kenkō a trăit într-o epocă în care părea să fie deplin limpede faptul că prezentul nu e altceva decât o imitație jalnic de neizbutită a trecutului, o epocă din ce în ce mai întunecată. Din această convingere au izvorât insistența cu care vorbea de nesiguranța acestei lumi și sfătuirea cititorilor să nu piardă nici o clipă și să facă Marele Pas al intrării pe Calea lui Buddha.

S-ar putea să fim ispitiți să dăm mai puțină atenție pasajelor din carte care prezintă aceste credințe budiste și altele asemănătoare decât observațiilor lui despre chestiuni laice, cum ar fi ce anume face o casă să fie plăcută, cum trebuie să se poarte un domn când e în compania cuiva, cum să așezi toate cele într-o grădină. Părerile lui despre astfel de treburi lumești exprimă nu numai propriile preferințe și pe cele din vremea sa, ci și preferințele celor mai mulți japonezi din ziua de azi care au răgazul de a cugeta la chestiunile estetice. Aceste păreri sunt valabile și în cazul oamenilor din alte țări care, într-o anumită măsură, au căzut sub influența esteticii japoneze. Unor astfel

de oameni le este ușor să fie de acord, pe baza propriei experiențe, când Kenkō deplânge casele bogătanilor pline de „piese de mobilier chinezești și japoneze ciudate și rare“, chiar dacă nu ajung la concluzia budistă că e foarte probabil ca astfel de case să se prefacă într-o clipită în fum.

Uneori, cititorii contemporani pot fi uimiți de felul viu în care a evocat el trăiri pe care le pot recunoaște din propriile vieți – emoții stârnite de o scrisoare de la un prieten care a murit, o senzație inexplicabilă, dar incontestabilă, de *déjà vu*, reflecțiile declanșate de priveliștea unei clădiri frumoase care acum e năruită. Aceste pasaje, chiar dacă se numără printre cele mai memorabile din lucrare, probabil că au fost incluse nu atât pentru interesul lor omenesc, cât pentru ce dezvăluie ele despre tristețea pe care o simțea Kenkō în lume.

Și totuși, *Însemnări din ceasuri de zăbavă* nu-i câtuși de puțin sumbră. Chiar dacă Kenkō era convins că lumea „reală“ este cea în care vom merge după moarte, și că trebuie să ne pregătim pentru viața viitoare, cu siguranță n-a crezut că lumea de acum e un loc al țărânei, în care suferința e ușurată doar de plăcerile false și efemere. Era sensibil, ca toți japonezii, la schimbările anotimpurilor, desfătându-se cu fiecare. Tindea să sublinieze pălirea și ofilirea din ultima etapă a ciclului budist, dar știa și că aceasta e urmată de naștere, că frunzele bătrâne cad din cauză că sunt împinse pe dedesubt de frunzele noi. Iar bucuria pe care i-o aducea această frumusețe este descrisă prea emoționant ca să fie o respingere.

Kenkō avea, de asemenea, umor, după cum se arată peste tot în lucrare, de-a dreptul fermecător în cea din urmă dintre pagini. Aceasta este o carte la care ne întoarcem pentru plăcerea companiei unui om extrem de rafinat.

DONALD KEENE
octombrie 1997

Ce senzație ciudată, de sminteală, am atunci când îmi dau seama că mi-am petrecut zile întregi în fața acestei pietre pentru tuș, fără să am nimic mai bun de făcut¹, așternând la întâmplare orice gând aiurit mi-a trecut prin cap.

1. *Tsurezure naru mama ni*, tradus aici prin „fără să am nimic mai bun de făcut“, deschide secțiunea introductivă și dă titlul, *Tsurezuregusa*.

1

Se pare că unui om nu-i trebuie altceva decât să fie născut în lumea asta ca să-și dorească multe lucruri. Poziția împăratului, desigur, e mult prea înaltă pentru aspirațiile noastre. Până și cele mai îndepărtate vlăstare împărătești¹ sunt sacre, deoarece nu sunt din sămânță omenească. Nobilii obișnuiți², de rang care îi îndreptățește să aibă slujitori – ca să nu mai vorbim de cei ce se află în măreția singuratică a funcției de cancelar –, par să fie foarte impunători, și până și copiii și nepoții lor, chiar dacă le scade averea, încă mai au o eleganță caracteristică. Persoanele de rang mai mic care sunt destul de norocoase ca să-și poată ține rangul pot să aibă un aer de mulțumire de sine și, fără în-doială, se cred foarte importante, dar în realitate sunt neînsemnate.

Nimeni nu trebuie să fie mai puțin învidiat decât un preot. Sei Shōnagon³ a scris despre preoți că în ochii celor din afară

apar „ca niște bucăți de lemn“, o descriere potrivită. Clericii nu impresionează pe nimeni, nici măcar atunci când fac paradă de autoritatea lor și importanța lor este proclamată în gura mare. E ușor să pricepi cum se face că omul sfânt Sōga⁴ a spus că faima lumească nu le șade bine preoților, iar cei care o caută încalcă învățăturile lui Buddha. Un adevărat pustnic ar putea, de fapt, să pară mai demn de admirație.

E de dorit ca fața și trupul unui bărbat să fie nespuse de frumoase. Aș putea ședeaa o veșnicie alături de un bărbat, cu condiția ca ceea ce spune să nu-mi zgârie urechile, să aibă farmec și să nu vorbească prea mult. Ce neplăcut e ca o persoană pe care ai crezut-o distinsă să-și dea pe față adevărata fire, care e inferioară. Poziția socială și înfățișarea unui bărbat sunt, probabil, stabilite la naștere, dar de ce să nu treacă mîntea unui om de la înțelepciune la înțelepciune și mai mare, dacă e predispus la asta? Ce păcat că bărbați cu înfățișare și caracter minunate se dovedesc a fi cu totul mediocri când au de-a face cu persoane care le sunt inferioare și ca poziție, și ca înfățișare, doar din pricină că n-au fost bine educați.

Cunoașterea învățăturii consacrate⁵, capacitatea de a compune poezii și proză în limba chineză, cunoașterea poeziei și muzicii japoneze, toate acestea sunt de dorit, și dacă un bărbat le poate fi altora model în chestiunile legate de precedente și de ceremoniile de la Curte, el este cu adevărat impresionant. Semnul unui bărbat de foarte bună calitate este faptul că scrie cu ușurință într-un stil caligrafic acceptabil, cântă plăcut și corect și, chiar dacă pare fără tragere de inimă atunci când i se oferă băutura, nu e abstinent.

1. *Take no sonō no sueha* are sensul literal „ultimel frunze din grădina de bambuși“, referire la parcul construit de împăratul Xiao din Liang; a ajuns să desemneze ultimel vlăstare ale unei familii imperiale.

2. *Tadabito* erau nobilii cu rang insuficient de înalt pentru a fi aleși în funcția de regent sau de cancelar.

3. Sei Shōnagon, care a scris *Însemnări de căpătâi*, a trăit cam între 965 și 1010. Lucrarea ei l-a influențat foarte mult pe Kenkō.
4. Sōga (917–1003), un preot de rang înalt al sectei Tendai, și-a petrecut ultimii ani din viață retras din lume. Numele lui se pronunță uneori Zōga.
5. Învățătură în sensul confucianist – folositoare la cârmuirea unei țări sau cu valoare morală intrinsecă.

2

Bărbatul care uită principiile înțelepte ale domniilor împăraților din vechime, care nu se sinchisește de necazurile poporului ori de răul făcut țării, care se străduiește să aibă cel mai mare lux în toate, închipuindu-și că acesta ar fi semnul măreției, care se poartă de parcă lumea ar fi prea mică pentru el, pare să aibă o jalnică lipsă de inteligență. Găsești în *Testamentul* seniorului Kujō¹ următoarele instrucțiuni: „Descurcă-te cu ce ai, de la costumul pentru Curte până la cai și trăsură. Nu te strădui să fii elegant.“ Tot așa, găsești printre scrierile împăratului aflat în retragere Juntoku² despre ceremonialul Curții următoarele: „Hainele purtate de împărat trebuie să fie simple și modeste.“

1. Kujō-dono i se spunea lui Fujiwara no Morosuke (908–960). *Testamentul* (sau *Avertismente*) scris de el este tradus în lucrarea lui G.B. Sansom *A History of Japan to 1334*, pp. 180–183.

2. Împăratul Juntoku (1197–1242) a scris *Kimpishō*, un studiu al precedentelor și uzanțelor Curții, între 1218 și 1221. Citatul lui Kenkō este aproximativ. („Împăratul în retragere“, numit și „împărat-călugăr“, își păstra și după abdicare puterea efectivă – n.ed.)

3

Un bărbat poate fi nespuse de priceput la orice altceva, dar dacă nu-i place drăgostirea, simți că are ceva cumplit de nelocul lui, ca și cum ar fi un potir prețios care n-are fund. Ce apariție fermecătoare e îndrăgostitul, cu hainele pline de rouă ori de chiciură, care umblă fără rost, se teme atât de tare de muștrările părinților ori de bârfa lumii, încât mintea lui nu cunoaște vreo clipă de tihnă, înșiruie cu înfrigurare tertipurice nu izbândesc; cu toate astea, cel mai adesea doar me singur, și niciodată somnul nu-i e adânc. Dar cel mai bine e ca bărbatul să nu se lase cu totul în voia plăcerilor trupești, și ca femeile să nu-l creadă o pradă ușoară.

4

E de admirat ca un bărbat să se gândească neabătut la viața viitoare și să nu șovăie în pioșenia sa față de Calea lui Buddha.

5

Pentru un bărbat scufundat în jelirea necazurilor e mai bine să-și închidă poarta și să trăiască retras, în liniște, fără să aștepte nimic, așa încât lumea să nu poată ști dacă e sau nu acasă, decât să se hotărască în pripă să-și radă capul și să se facă preot. Akimoto¹, sfetnicul din mijloc, a zis cândva că dorește „să vadă luna surghiunului, deși nevinovat de vreo fărădelege“. E ușor să-ți închipui de ce simțea asta.²

1. Minamoto no Akimoto (1000-1047) a abandonat o carieră promițătoare de slujbaș oficial și a devenit călugăr budist în 1036, după moartea împăratului Go-Ichijō.

2. Mulți comentatori japonezi își exprimă uimirea pricinuită de dorința lui Akimoto; fără îndoială, el voia să simtă emoțiile poezilor celebri care au contemplat luna în exil. E greu de crezut că râvnea cu adevărat să fie exilat.

6

Chiar și membrilor nobilimii, ca să nu mai vorbim de persoanele neimportante, le-ar prii să nu aibă copii. Prințul Kaneakira, Fujiwara no Koremichi și Minamoto no Arihito¹ își doreau ca stirpea lor să se încheie cu ei. Fujiwara no Yoshifusa², conform relatării din *Ōkaqami*³, era de aceeași părere. A scris: „E mai bine să n-ai urmași. Ce ghinion ar fi dacă s-ar dovedi că sunt mai prejos decât tine!” Se spune că, atunci când prințul Shōtoku⁴ a pus să-i fie construit mormântul, încă din timpul vieții, le-a poruncit lucrătorilor „să taie aici, să cioplească acolo – nu vreau să am urmași”.

1. Am spus numele acestor trei oameni, însă în text apar funcțiile lor. Kaneakira (914–987) a fost fiul împăratului Daigo. Fujiwara no Koremichi (1093–1165) a avut, de fapt, trei copii. Minamoto no Arihito (1103–1147) a fost nepotul împăratului Sanjō.

2. Fujiwara no Yoshifusa (804–872) a ajuns marele ministru. A avut un copil, o fată.

3. *Ōkaqami* (*Marea oglină*) este un roman istoric care cuprinde perioada 850–1025, scris probabil spre sfârșitul secolului XI. Kenkō se referă la lucrare cu un titlu alternativ, *Yotsugi no Okina no Monogatari*. Citatul nu se găsește în nici una dintre versiunile care s-au păstrat.

4. Conform biografiei alcătuite în 917, prințul Shōtoku (573–621) a poruncit să i se construiască un mormânt modest, pentru ca urmașii să i se stingă. Conform aceluiași raționament, un mormânt splendid le-ar fi adus acestora prosperitate.

De-ar fi ca omul să nu piară ca roua din Adashino¹, să nu se destrame ca fumul peste Toribeyama², ci să dăinuiască veșnic în lume, lucrurile și-ar pierde puterea de a ne emoționa!³ Cel mai prețios lucru în viață este nesiguranța ei. Uitați-vă la fâpturi – nici una nu trăiește la fel de mult ca omul. Musca din luna mai nu apucă seara, cicadele verii nu cunosc nici primăvara, nici toamna. Ce sentiment minunat de negrăbit e să trăiești fie și un singur an în seninătate deplină! Dacă asta nu ți-e destul, poți trăi o mie de ani și să simți că n-a fost decât visul unei nopți. Nu putem trăi veșnic în această lume; de ce să așteptăm ca urâtenia să ne copleșească? Cu cât omul trăiește mai mult, cu atât mai multă rușine îndură. Să mori cel mai târziu înainte de a împlini patruzeci de ani e cel mai puțin neatrăgător. După ce trece de această vârstă, omul dorește (fără să se rușineze de înfățișarea sa) să fie în compania altora. În anii apusului e topit după nepoți și se roagă să aibă o viață lungă, ca să-i poată vedea că o duc bine. Atenția pe care o dă dorințelor lumești se adâncește și mai mult, și treptat își pierde sensibilitatea la frumusețea lucrurilor, o situație vrednică de milă.

1. Adashino era numele unui cimitir aflat, se pare, la nord-vestul orașului Kyōto. Cuvântul *adashi* („efemer“) din numele aceluia loc explică folosirea frecventă a lui Adashino în poezie ca simbol al efemerității. Adesea, roua este folosită cu acest sens.

2. Toribeyama este în continuare principalul cimitir din Kyōto. Pomenirea fumului sugerează că leșurile au fost incinerate acolo.

3. Bine-cunoscuta expresie *mono no aware* se traduce aici prin „puterea lucrurilor de a ne emoționa“. S-a mai tradus și prin „mila de lucruri“, un sens mai literal.